

Ivairioms valdžioms neįtikęs karininkas

Petras Juknevičius

Daugyvenės-Smilgių kraštas išaugino ne vieną įžymų žmogų. Vienas jų – Juozas Narakas. Ši pavardė Smilgių apylinkėse nėra reta. Antai neveikiančiose Utėnų kaimo kapinaitėse viename antkapyje yra vos įskaitomas užrašas su šia pavarde.

Juozas Narakas gimė 1899 m. gruodžio 5 d. Bružių bajorkaimyje, Smilgių valsčiuje, tuometinėje Panevėžio apskrityje (dabar Radviliškio r.). Kurį laiką jis mokėsi Panevėžio realinėje mokykloje, bet brandos atestatą įgijo jau Ukmergės gimnazijoje. Mat prasidėjus Lietuvos nepriklausomybės kovoms, jis 1919 m. kovo mėnesį nesvyruodamas stojo savanoriu į krašto gynėjų gretas. Tų pačių metų pabaigoje J. Narakas baigė karo mokyklą ir buvo paskirtas į 4-tąjį pėstininkų pulką. 1920 m. jis dalyvavo kovose su lenkais. Šiose kovose buvo sužeistas.

Nepriklausomybės kovose tapęs kariškiu, J. Narakas ir tolimesnį savo gyvenimą susiejo su kariuomene. 1923 m. jis baigė Aukštuosius karininkų kursus ir buvo perkeltas tarnauti į aviaciją. Tarnaudamas kariuomenėje, J. Narakas studijavo Lietuvos universiteto Technikos fakultete. 1926 m. jam buvo suteiktas majoro laipsnis. Nėra visai aiški jo pozicija Tautininkų perversmo metu. Kai kurie istorikai nurodo, kad jis tik stebėjęs įvykius. Beje, J. Jurgėla rašo, kad apie 3 val. ryto prie Kauno pašto Darius, Mačiuika, Milevičius, Narakas pamatę tokį vaizdą: „renkasi karininkai iš visur, tarytum iš žemės lenda...“.

Po metų, 1927-aisiais J. Narakas buvo paskirtas 1-osios naikintuvų eskadrilės vadu. 1929 m. J. Narakas baigė Prahos karo akademiją ir buvo paskirtas Karo aviacijos štabo viršininku, vėliau tapo Karo aviacijos viršininko padėjėju.

Juozas Narakas sparčiai kopė karinės karjeros laiptais. 1932 metais jis jau generalinio štabo pulkininkas leitenantas. Tačiau tolesnei karjerai sutrukdė jo dalyvavimas 1934 m. voldemarininkų organizuotame perversme. Šiam pučui vadovavo Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininkas generolas leitenantas P. Kubiliūnas ir aviacijos štabo viršininkas, vyriausiojo štabo pulkininkas J. Narakas. Pučas buvo nesėkmingas. Tuojuo nauju Generalinio štabo viršininku paskirtas generolas Kackus kirto smūgį sukilėlių vadams. 1934 m.

liepos 15 d. Karo lauko teismas pučo organizatorius Petrą Kubiliūną, Juožą Naraką ir Juožą Bačką nuteisė mirti. S. Raštikis rašo, kad toks sprendimas buvęs priimtas kariuomenės vadovybės pasitarime pas prezidentą. Padavus malonės prašymus, bausmė buvo sušvelninta: P.Kubiliūnas sunkiųjų darbų kalėjime turėjo kalėti iki gyvos galvos, o J. Narakas – 12 metų. 1936 m. J. Narakui bausmė buvo dovanota ir jis paleistas iš kalėjimo.

1937–1940 m. jis dirbo referentu Prekybos ir pramonės rūmuose. 1938 m. jam buvo gražintos pilietinės teisės ir karinis laipsnis. Nuo 1938 m. jis tapo „Lietuvos sparnų“ vyriausioju redaktoriumi. Nacionalistų partijos vadovybė taip charakterizavo savo narį J. Naraką: „*Voldemarininkas, Vokietijos politikos šalininkas – tinka administracijos departamento direktoriumi*“.

Lietuvą įjungus į Sovietų sąjungą, J. Narakas iš darbo buvo atleistas. 1941 m. vasario mėnesį NKVD jį suėmė ir įkalino. Vokiečiams pradėjus karą ir prasidėjus Lietuvos aktyvistų fronto (LAF) organizuotam sukilimui, birželio 23 d. J. Narakas iš kalėjimo išsilaisvino ir tuoj įsijungė į sukilėlių pradėtą kovą. Partizaniniams veiksams vadovavo gaivališkai susikūręs Vietinės apsaugos štabas. Jo viršininku tapo A. Zubras, o vienam iš skyrių – Ginklavimosi skyriui, vadovavo pulkininkas Juozas Narakas. Sudarius Laikinąją J. Ambrazevičiaus vyriausybę, J. Narakas tapo vidaus reikalų ministru, vėliau – viceministru. Vokiečių okupacinei valdžiai paleidus minėtą vyriausybę, J. Narakas buvo paskirtas vidaus reikalų tarėjo pavaduotoju. Lietuvos nacionalistų partijos vadovybė savo rekomendacijoje rašė: „*Gen. Štabo plk. ltn. Narakas Juozas – buvęs karo aviacijos štabo viršininku, vėliau Prekybos pramonės ir amatų rūmų referentu; 1934 m. karininkų ruošto sukilimo dalyvis, nuteistas mirties bausme; nacionalistas voldemarininkas, Vokietijos politikos šalininkas – tinka administracijos departamento direktorium*“. Jam teko vykdyti okupacinės valdžios nurodymus. Antai 1942 m. gegužės mėnesį buvo nurodyta, kad visi Lietuvos gyventojai vyrai nuo 17 iki 45 metų ir netekėjusios moterys nuo 17 iki 40 metų privalo užsiregistruoti darbovietose. Per maitinimo skyrius, butų biurus ir namų valdytojus miestuose, o kitur per viršaičius, buvo įsakyta išsiaiškinti turėjusius registruotis, bet nesiregistravusius asmenis ir sudaryti jų sąrašus. Po to buvo liepta įteikti jiems privalomus šaukimus. Narakas ir Paukštys liepė apskričių viršininkams sudaryti iš darbo inspektorius, apskrities viršininko ir burmistro atstovų komisijas, kurios, apskrities viršininko

vadovaujamos, kartu su arbeidsamtu rinktų gyventojus išvežimui. Kai okupacinė valdžia nusprendė vokiečių kolonistus apgyvendinti pietvakarinėse Lietuvos srityse, 1842 m. birželio 9 d. vidaus reikalų generalinis tarėjas J. Narakas įsakė apskričių viršininkams paruošti grįžtantiems vokiečiams vietas ir suregistruoti visus iš Vokietijos atvykstančius asmenis. Kartu su kitais tarėjais jis pasirašė instrukciją Nr.1. „Lietuvos piliečių apgyvendinimui vykdyti“. Kadangi ne visus okupacinės valdžios nurodymus J. Narakas sutiko vykdyti, kartu su tarėjais P. Germantu, M. Mackevičiumi ir Puodžiumi 1943 m. jis buvo suimtas ir išvežtas į Štuthofio koncentracijos stovyklą. Dėl jų arešto 1943 m. gegužės 6 d. pulkininkas K. Škirpa nusiuntė laišką Vyriausiajai ginkluotojų pajėgų vadovybei ir reicho okupuotų Rytų kraštų ministerijai, kuriame stebėjosi, kad 1941 m. sukilimo dalyviai ir LAF'o vadai, kaip pulkininkas J. Narakas, uždaryti į koncentracijos stovyklą.

1945 m. sausio 25 d. buvo pradėta Štuthofio stovyklos evakuacija: 80 esesininkų varė 823 nusilpusius žmones. Sausio 27–30 dienomis Žukovo kaime su pirma kolona liko išsekęs pulkininkas J. Narakas...

Po karo jis išvyko į Švediją. Juozas Narakas mirė 1989 m. rugpjūčio 6 d. Geteborge.

Juozas Narakas buvo vedęs Valeriją Bražionytę-Žilinskiene (1913–2005).

Šaltiniai ir literatūra

1. Archyviniai dokumentai apie nacionalistų antiliaudinę veiklą. VII rinkinys. „Geležinis vilkas“ – V. – 1965. – P. 76, 135.
2. Baliūnas V. Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija. – Panevėžys. – 1995. – P. 75, 359, 364, 387.
3. Brazaitis J. Vienui vieni. – V. – 1990. – P. 78, 108, 165.
4. Bubnys A. Vokiečių okupuotoji Lietuva (1941–1944). – V. – 1998. – P. 37-38, 165, 192, 295, 352, 353, 543.
5. Bulota A. Nuo baltojo žirgo iki svastikos. – V. – 1962. – P.120, 121.
6. Eidintas A. Aleksandras Stulginskis. – V. – 1995. – P. 224.
7. Gamziukas A., Ramoška G. Lietuvos karinė aviacija 1919 – 1940. – K. – 1999. – P. 95.
8. „Geležinis vilkas“. – V. – 1965. – P. 76.
9. Yla S. Žmonės ir žvėrys: kaceto pergyvenimai. – Putnam. – 1991. – P. 402.
10. Jakštas J. Nepriklausomos Lietuvos istorija. 1918 – 1940. – Chicago. – P. 158.
11. Juknevičius P. Įvairioms valdžioms neįtikęs karininkas // Daugyvenės krašto šviesuoliai – 3. Konferencijos, įvykusios 2006 m. kovo 18 d. Burbiškio dvare, pranešimų tezės. – Panevėžys. – 2006. – P. 3-4.
12. Juknevičius P. Pulkininkas Juozas Narakas // Tėvynė. – 2006 05 10.
13. Jurgėla P. Sparnuotieji lietuviai Darius ir Girėnas. – V. – 1990. – P.102.
14. Kalėjas I. Paaukojęs jaunystę už tautos laimę // Lietuvos aidas. – 2002 11 22.